

Empirická studie

TOMÁNEK, P. 2016. Heteronormalita vo vzťahu k socializácii a adopcii detí homosexuálnymi rodičmi. *Lifelong Learning – celoživotní vzdělávání*, roč. 6, č. 1, s. 104–130. ISSN 1804-526X. DOI: <http://dx.doi.org/10.11118/lifele20160601104>.

Príspevok redakce obdržela: 20. 5. 2015.

Upravený příspěvek po recenzním řízení přijat k publikování: 20. 11. 2015.

HETERONORMALITA VO VZŤAHU K SOCIALIZÁCI A ADOPCII DETÍ HOMOSEXUÁLNYMI RODIČMI

Pavol Tománek

Abstrakt: Predkladaná štúdia zisťuje názory a postoje heterosexuálov na právo homosexuálnych párov na manželstvo a rodičovstvo. Príspevok reflektuje dobro detí, ktoré sú vychovávané homosexuálnymi rodičmi. Štúdia demonštruje aj stručnú empirickú sondu do skúmanej problematiky. Výskumnú vzorku tvorilo 342 participantov, ktorí sa identifikovali ako heterosexuáli. Väčšina respondentov uviedla, že podporuje právo homosexuálnych párov na manželstvo, avšak, priznanie práva na adopciu detí homosexuálnym párom sa stretlo skôr s odmietavým stanoviskom. Odmietavé stanovisko k rovným rodičovským právam pre homosexuálne páry vychádzalo predovšetkým z obáv o dobro detí vyrastajúcich a vychovávaných homosexuálnymi rodičmi.

Kľúčová slova: manželstvo, partnerstvo, homosexualita, adopcia, rodičovstvo

Heteronormality in Relation to Socialization and Adoption of Children by Homosexual Parents

Abstract: This study explores opinions and attitudes of heterosexuals on the right of homosexual couples to marry and raise children. The study reflects the benefits of children, brought up by gay parents. The study also provides a concise probe into the empirical research problems. The research sample consisted of 342 participants who identified themselves as heterosexual. Most respondents stated that they supported

the right of homosexual couples to marry, however, recognition of the right to adopt children by homosexual couples was met with a rather unfavorable opinion. Disapproval to the equal parental rights for homosexual couples based mainly on concerns about the children growing up and being raised by homosexual parents.

Key words: marriage, partnership, homosexuality, adoption, parenting

Sme svedkami nových typov rodinného spolužitia, akými sú *single*, *mingle*, *patchwork* rodiny, homosexuálne rodiny a pod. (Tománek, 2015). Často mladé heterosexuálne páry nevstupujú do manželstva, pretože manželstvo považujú za zbytočné formality s vyhlásením, že „nepotrebujú papier na to, že sa majú radi!“ Na druhej strane, akoby v opozícii, sa však demonštrujú mladé homosexuálne páry, ktoré sa dožadujú legalizácie ich vzťahu až do úrovne manželstva, resp. registrovaného partnerstva. Čiže, môžeme reflektovať, že tradičné chápanie vzniku rodiny (máme na mysli práve heterosexuálne manželstvo) už „papier na legalizáciu svojho vzťahu“ nepotrebuje, pričom novovznikajúce formy manželského (ako aj rodinného spolužitia) „tento papier“ vyžadujú. Pýtame sa preto, prečo isté skupiny tento „papier“ už nepotrebujú, a naopak, prečo iní tento „papier“ vyžadujú?

Iný pohľad na celú problematiku manželstva spočíva vo fakte, že súčasné mladé heterosexuálne páry majú potrebu žiť spolu pred manželstvom (kohabitácia), aby si „vyskúšali“ fungovanie ich vzťahu, no paradoxom ich vzťahu je skutočnosť, že máloktorý z týchto párov po uzavretí manželstva oslavujú 3 až 5-ročné výročie uzavretia manželského života. Pritom ich rodičia, starí rodičia, ktorí nežili spolu pred vstupom do manželstva, si pripomínajú 20., 30., 40. výročie manželstva. V spoločnosti sa vytvára o manželstve mýtus, že ide o prekonané spolužitie, ktoré má nahradiť voľnosť kohabituujúcich heterosexuálnych/homosexuálnych vzťahov.

Počnúc rokom 2001, kedy Holandsko ako prvé na svete rozšírilo právo uzatvoriť manželstvo aj pre homosexuálne páry, nasledujúce desaťročie prinieslo významné rozšírenie zákonných práv homosexuálov na rodinný život v desiatkach ďalších štátoch (Biblarz, Savci, 2010), nevynímajúc homoparentalitu (Tománek, 2015). „V súčasnosti v 18 krajinách Európskej únie sú v rôznej forme schválené registrované partnerstvá či manželstvá párov rovnakého pohlavia, 13 krajín povoľuje aj adopciu dieťaťa“ (Sill, 2015, s. 11). Európska únia, Rada Európy a Organizácia Spojených národov rozvíjajú a posilňujú štandardy v oblasti nediskriminácie a rovnosti pre LGBTI ľudí. Rada Európy prijala množstvo legislatívnych nástrojov (rezolúcie, odporúčania) a štandardov na boj proti diskriminácii LGBTI ľudí. Európsky parlament vo februári 2014 schválil plán EÚ (2013/2183(INI) proti homofóbi a diskriminácii na

základe sexuálnej orientácie a rodovej identity. Parlament týmto uznesením vyzýva všetky členské štáty, aby podporovali agendu práv LGBTI skupiny vrátane manželstva osôb rovnakého pohlavia, voľného prístupu k adopcii, asistovanej reprodukcii a náhradnému materstvu pre takéto páry (Sill, 2015; Tománek, 2015). Slovensko doposiaľ nekodifikovalo žiadny právny štatút pre páry rovnakého pohlavia. Väčšina spoločnosti doposiaľ vníma, propaguje homosexualitu ako chorobu. „Napriek množstvu ľudskoprávných dokumentov na Slovensku prebieha boj proti legalizácii spolužitia párov rovnakého pohlavia formulovaný ako ochrana tradičnej rodiny“ (Sill, 2015, s. 11).

Po roku 1989 Slovensko zažíva dynamické zmeny partnerského a reprodukčného správania, vznikajú nové podoby usporiadania rodinných a partnerských vzťahov, ako sú single, mingle, patchwork rodiny (Tománek, 2015).

Fenomén manželstva má tendenciu upadať. Výskumné demografické centrum zverejnilo údaje, kde sa počet rozvodov zvyšoval počas celých deväťdesiatych rokov i na začiatku 21. storočia, a to aj napriek klesajúcemu počtu sobášov. Rok 2006 bol prelomový, keďže v tomto roku dosiahol index rozvodovosti až 49 %, čo znamená 49 rozvodov na 100 uzavretých manželstiev. Akceleruje počet, ale i podiel osôb žijúcich v rôznych typoch neformálnych zväzkov. Viac ako tretina detí sa rodí mimo manželstva a tento podiel každoročne rastie. V západnom svete je blaho dieťaťa dlhodobo v centre verejných, politických a právnych diskusií o manželstve a rodine (Sill, 2015).

Otázka, či prostredie rodiny, ktorú tvoria homosexuálne orientovaní partneri, je adekvátne pre vývoj dieťaťa, podnietila rozsiahly výskum. Údaje so sociálnovedného prostredia sú často najdostupnejším zdrojom informácií použiteľných pri zvažovaní právnych limitov manželstva a adopcie a sú hodnotené tak zástancami, ako aj odporcami homosexuálneho manželstva. V akademickom prostredí často prevláda konsenzus, že sexuálna orientácia a rodová identita nemajú nič spoločné so schopnosťou byť dobrým rodičom (Polášková, 2009). Mnoho štúdií ukázalo, že *well-being* detí omnoho viac ovplyvňujú ich vzťahy s rodičmi, zmysel rodičov pre kompetenciu a zabezpečenie a prítomnosť sociálnej a ekonomickej podpory než pohlavie, alebo sexuálna orientácia ich rodičov.

Predkladaná štúdia sa zaoberá predovšetkým homosexuálnym správaním sa a postojmi v rodinách, kde sa partneri identifikovali ako homosexuáli, i napriek tomu, že sa v súčasnosti na erudovanej úrovni rieši ani nie tak homosexuálne správanie, ako skôr homosexuálna sebaidentifikácia (Nedbálková, 2006). V štúdiu nejde o prehľad európskych postojov k LGBTI právam a pod., pretože o týchto údajoch sa môžeme dozvedieť z iných monografických či iných empirických štúdií. Štúdia reflektuje skúmanú problematiku

so zameraním na slovenského respondenta. Cieľom príspevku je zistiť postoj k výchove a adopcii detí pární rovnakého pohlavia. Nazeranie na homosexualitu má významný vplyv na postoj voči homosexuálom ako jednotlivcom, ako aj rodičom. Záver ponúka aj stručnú empirickú sondu a jej výsledky zistené kvantitatívnou metódou dotazníka.

1 Stručný pohľad do histórie homosexuality

Označenie homosexualita a s ním spojené oslovovanie homosexuál, lesba po prvý raz použil v roku 1869 K. M. Benkert. Hoci termín je nový, sexualita všeobecne a obzvlášť prítlačivosť k rovnakému pohlaviu vyvoláva filozofickú diskusiu od čias Platónovho Symposia až po súčasnú *queer* teóriu. Celá západná kultúra sa formovala pod vplyvom helénskeho zlatého veku a biblického étosu hebrejskej viery.

V Starom Grécku sa predpokladalo, že človek môže byť priťahovaný oboma pohlaviami. Pohlavie bolo irelevantným detailom. Názory Hebrejov na manželský sex, ako ich podáva Talmud, pripomínajú modernú sexuálnu príručku. Mužská sexualita v manželstve sa tak vysoko hodnotila, že ostatné sexuálne aktivity, aj celkom všedné, sa zakazovali. Manželstvo bolo náboženskou povinnosťou (Spencer, 1999). Starovekí Rimania demonštrovali mnoho paralel v otázkach sexu s antickým Gréckom najmä počas republiky. V čase Impéria sa rímska spoločnosť postupne stavala negatívne k sexualite, pravdepodobne v dôsledku sociálnych a ekonomických otrasov, ešte predtým ako sa kresťanstvo stalo vplyvným. Do 4. až 5. storočia mainstreamový kresťanský názor povoľoval sex slúžiaci výlučne na reprodukciu.

V 12. až 14. storočí zakcelerovala intolerancia voči homosexuálnemu sexu popri perzekúcii Židov, Moslimov, heretikov a iných. Cirkev začala apelovať na koncept „prirodzenosti“ ako štandardu morálky, podľa ktorej bol neprirodzený homosexuálny styk, ako aj mimomanželský sex, neplodivý sex v manželstve a masturbácia. Tretí lateránsky koncil v roku 1179 prijal kánon zakazujúci „neviazanosť, ktorá je proti prírode“. Tento apel na prirodzené právo sa stal veľmi vplyvný v západnej tradícii.

V 18. a 19. storočí už cirkev, resp. cirkvi nemajú dominantné miesto v diskurze o homosexualite, namiesto toho svetské argumenty a interpretácie sa čoraz častejšie dostávajú do vedeckých kruhov. Najdôležitejšou sekulárnou doménou diskusie sa stala medicína, vrátane psychológie (Spencer, 1999).

V 20. storočí vývoj prebiehal v niekoľkých krokoch. Prvým bola dekriminlizácia homosexuality. V Československu prestala byť homosexualita trestná od roku 1961, až do roku 1990 zostal však zákaz takýchto vzťahov s osobami mladšími ako 18 rokov (Fanel, 2000).

Druhým krokom bola na poli medicíny deopatologizácia. Americká psychiatrická asociácia odstránila homosexualitu zo svojho Diagnostického a štatistického manuálu duševných porúch v roku 1973 (a to neštandardným spôsobom: neboli pozvaní odborníci, a o zmenu žiadalo cca 11 000 ľudí, čo je nedostatočný počet na národnú, nie to na medzinárodnú „petíciu“). Americká psychologická asociácia zaujala rovnakú pozíciu v roku 1975 (Tománek, 2015). Homosexualita ako medicínska diagnóza bola vylúčená z desiateho revidovaného vydania Medzinárodnej štatistickej klasifikácie chorôb (ICD-10) Svetovej zdravotníckej organizácie od 1. januára 1993. Tretím krokom bolo až do súčasnosti prebiehajúce úsilie o legalizáciu registrovaného partnerstva analogického manželstvu a možnosť adopcie párom rovnakého pohlavia.

2 Rodičovstvo homosexuálnych partnerov

Zmeny v štruktúre rodiny sa demonštrovali najmä v druhej polovici 20. storočia. Spojitosť manželstva s rodením detí výrazne oslabila po celom svete, o čom svedčí prudký nárast počtu detí narodených mimo manželstva vo väčšine vyspelých krajín. Dnes možno deti nájsť v rôznych alternatívnych rodinných usporiadaniach (Eggebeen, 2012).

Systematický výskum detí homosexuálnych rodičov sa začal objavovať v odborných časopisoch koncom sedemdesiatych rokov 20. storočia, rapídne expandoval v prvej dekáde 21. storočia (Tománek, 2015). Závery z výskumov boli prevažne v duchu „no differences“. Zistenia komparatívnych štúdií ukázali, že existuje len veľmi málo rozdielov medzi deťmi z homoparentálnych rodín a heteroparentálnych rodín (Sill, 2015).

2.1 Vybrané výskumy v danej oblasti

Množstvo vedeckej literatúry prezentuje, že deti a adolescenti, ktorí vyrastajú s homosexuálnymi rodičmi, fungujú v emocionálnej, kognitívnej, sociálnej a sexuálnej dimenzii rovnako dobre ako deti heterosexuálnych rodičov, až na jeden fakt, že deti vychovávané homosexuálnymi rodičmi, zažívajú 2 až 3-krát častejšiu výmenu rodičov, partnerov ako v heterosexuálnych rodinách (Tománek, 2015; Goldberg, 2010; Golombok, Badger, 2010; Rosenfeld, 2010; Bos et al., 2008; Fulcher, Sutfin, Patterson, 2008; Wainright, Patterson, 2008, 2006; Patterson, 2006; Pawelski et al., 2006; Tasker, 2005; MacCallum, Golombok, 2004; Wainright, Russell, Patterson, 2004; Vanfraussen, Ponjaert-Kristofferson, Brewaeys, 2003; Golombok et al. 2003; Anderssen, Amlie, Ytterøy, 2002; Perrin, 2002; Stacey, Biblarz, 2001).

Komparatívna štúdia vermontských (Vermont, štát v USA) homosexuálnych zväzkov a heterosexuálnych manželstiev ukázala, že páry rovnakého pohlavia mali kvalitnejší vzťah, kompatibilitu, intimitu a menej konfliktov ako manželské heterosexuálne páry (Balsam et al., 2008). Metaanalýza (Crowl, Ahn, Baker, 2008) tvrdí, že neheterosexuálni rodičia v priemere majú výrazne lepšie vzťahy so svojimi deťmi ako heterosexuálni rodičia spolu s tým, že neexistujú žiadne rozdiely v kognitívnom vývoji, psychologickej adjustácii, rodovej identite a v preferencii sexuálneho partnera. Ďalší pohľad na kvalitu života detí vychovávaných od narodenia homosexuálnymi rodičmi poskytuje Americká národná dlhodobá štúdia lesbických rodín (National Longitudinal Lesbian Family Study), ktorá začala v USA v roku 1986 (Gartrell, Bos, 2010). Štúdia dlhodobo sledovala 154 lesbických matiek a porovnávala výsledky dospelých detí na základe výpovedí adolescentov a ich matiek s národnými štandardizovanými vzorkami. Správy lesbických rodín indikujú vysokú úroveň sociálnej, školskej/akademickej a celkovej kompetencie ich detí a menej sociálnych problémov, porušovania pravidiel, ako aj menšie sklony k agresívnemu správaniu v porovnaní s inými deťmi rovnakého veku. Americká psychologická asociácia (APA) v roku 2005 zverejnila správu o homosexuálnom rodičovstve, kde oficiálne potvrdila, že „ani jedna štúdia nezistila, že by deti lesbických alebo gejských rodičov boli v akomkoľvek významnom aspekte znevýhodnené v porovnaní s deťmi heterosexuálnych rodičov“ (Patterson, 2005, s. 15). Svoje závery opiera o 59 štúdií.

I napriek tomu, že mnohí autori neprijali Regnerov výskum (Regnerus, 2012), alebo jeho časti, prezentujeme v tejto štúdii jeho zásadné zistenia, ktoré korešpondujú s našimi výsledkami. (Pozn. autora: Regnerus zahrňoval do výskumu aj rodiny, v ktorých bolo homosexuálne správanie len prechodným javom, nie identifikáciou.)

2.2 *Marksov a Regnerov výskum*

Výzvu širokému odbornému konsenzu, že deti vychovávané homosexuálmi netrpia žiadnym deficitom, nastoľujú Marks (2012) a Regnerus (2012). Prinášajú metodickú kritiku súčasnej literatúry a precíznu deskriptívnu analýzu výsledkov o deťoch, ktorých rodičia mali homosexuálny vzťah. Každý autor detailne uvádza závažné limity mnohých štúdií, ktoré nenašli žiadne znevýhodnenie detí vyrastajúcich v homosexuálnom zväzku.

Marks (2012) kritizuje správu Americkej psychologickej asociácie o lesbickom a gejskom rodičovstve z roku 2005. Preveruje kvalitu 59 štúdií publikovaných v rokoch 1980–2005, na ktoré sa APA odvoláva. Viac ako tri štvrtiny z 59 štúdií sú založené na malých, nereprezentatívnych, nenáhod-

ných vzorkách, ktoré nezahŕňajú menšiny. Väčšinu tvoria homogénne vzorky bielych, vzdelaných, prosperujúcich lesbických matiek zo strednej až vyššej triedy. Takmer polovici štúdií chýba heterosexuálna porovnávacía skupina. Len zopár štúdií skúma dlhodobé ukazovatele, ktoré presahujú detstvo, ako medzigeneračná chudoba, dosiahnuté vzdelanie, zamestnanie, kriminalita, zneužívanie, drogy, samovraždy, ktoré sú ťažiskom štúdií o deťoch z iných netradičných rodín. „Dostupné dáta, z ktorých APA vyvodzuje svoje závery, získané predovšetkým z malých príležitostných (*convenience*) vzoriek, nie sú dostatočné na podporu silného generalizujúceho tvrdenia,“ uzatvára Marks (2012, s. 748).

Regnerus (2012) vo svojej štúdií predstavuje projekt *New Family Structures Study* (NFSS). NFSS je národná reprezentatívna vzorka takmer 3 000 mladých Američanov vo veku 18–39 rokov, ktorí vyrastali v rôznych typoch rodinných usporiadaní. Poskytuje prvú väčšiu vzorku populácie detí, ktorých rodičia zažili homosexuálny vzťah (163 respondentov uviedlo, že ich matka mala lesbický vzťah a 73 respondentov uviedlo, že ich otec mal gejský vzťah). Predchádzajúci výskum spočíval predovšetkým na malých selektovaných vzorkách detí bielych homosexuálnych rodičov zo strednej triedy. Naproti tomu NFSS ukazuje, že existuje značná rôznorodosť v tejto populácii, čo sa týka rasy a etnického pôvodu, sociálno-ekonomického statusu a spôsobu, ktorým deti zažívali homosexuálny vzťah ich rodičov. Približne 43 % NFSS respondentov, ktorých matky mali lesbický vzťah, boli čierni alebo hispánci. Regnerus (2012) porovnáva výsledky mladých dospelých z ôsmich rôznych rodinných štruktúr v 40 rôznych výsledných kritériách, vrátane demografických charakteristík, zamestnanosti a dosiahnutého vzdelania, kvality vzťahov, fyzického a emocionálneho zdravia a rizikového správania. Osobitne sa zameriava na porovnanie respondentov z intaktných biologických rodín a rodín, kde matka alebo otec mali homosexuálny vzťah. Zisťuje štatisticky významné rozdiely v 25 zo 40 výsledkov (63 %) v neprospech mladých dospelých, kde matka mala lesbický vzťah, v porovnaní s tými, ktorých celé detstvo vychovával manželský pár biologických rodičov. Napríklad, signifikantne nižšia úroveň príjmov, vyššia odkázanosť na štátnu pomoc, nižšia miera zamestnanosti, nižšie dosiahnuté vzdelanie, horšie duševné a fyzické zdravie, menej kvalitný vzťah so súčasným partnerom, vyššia miera koha-bitácie, viac nevyriešených problémov s pôvodnou rodinou, vyššia úroveň fajčenia a kriminality (Tománek, 2015). Menej významné rozdiely (11 zo 40 výsledkov) u detí, kde otec mal homosexuálny vzťah, môžu byť spôsobené malou vzorkou respondentov s gejským otcom a zriedkavejšou skúsenosťou spolužitia s otcovým partnerom, zdôvodňuje autor. Len 42 % respondentov uviedlo, že žilo so svojím otcom počas jeho homosexuálneho vzťahu, kým

s matkou žilo až 91 % respondentov počas jej homosexuálneho vzťahu. Spolužitie dlhšie ako 3 roky uviedlo už len menej ako 2 % respondentov gejských otcov a 23 % respondentov lesbických matiek (Regnerus, 2012).

Regnerus (2012) je vo svojich záveroch opatrný, priznáva aj ďalšie limity štúdie. NFSS nie je longitudinálna štúdia, preto nedokáže zodpovedať otázky kauzality. Negatívne výsledky detí z homoparentálnych rodín nemusia byť nevyhnutne dôsledkom sexuálnej orientácie rodičov, môžu byť spôsobené viacerými rodinnými tranzíciami, ako je rozchod biologických rodičov, nevlastný rodič, pobyt v detskom domove a iné. Väčšina respondentov zaradených do skupiny detí lesbických matiek a gejských otcov strávila určitú časť svojho detstva v heteroparentálnych a jednorodičovských rodinách (Sill, 2015).

Štúdia nehodnotí potomkov z rovnako pohlavných manželstiev, pretože drvivá väčšina jej respondentov pochádza z čias pred legalizáciou homosexuálnych manželstiev vo viacerých štátoch USA. V USA sú dnešné deti v homoparentálnych rodinách oveľa viac „plánované“ (prostredníctvom adopcie, umelého oplodnenia, náhradnej matky) ako pred 15–20 rokmi, kedy tieto deti boli obvykle produktom heterosexuálnych zväzkov. Štúdia nedáva odpoveď na politické otázky ohľadne homosexuálnych vzťahov a ich právnej legitimacy. NFSS však jasne ukazuje, že najväčšiu pravdepodobnosť uspieť v dospelosti majú deti, ktoré celé detstvo prežili so svojimi biologickými, zosobašenými rodičmi (Regnerus, 2012). Marksovu a Regnerusovu štúdiu v rovnakom vydaní *Social Science Research* komentujú traja výskumníci rodiny.

2.3 Eggebeenova poznámka k Marksovmu a Regnerovmu výskumu

Eggebeen (2012) poznamenáva, že štúdie nič nedokazujú. Marksova štúdia osvetlením nedostatkov predošlých prác je výzvou pre výskumníkov, aby vyvíjali lepšie dáta a vykonávali druhy analýz, ktoré umožnia väčšiu dôveru ku generalizácii. Regnerusova štúdia predstavuje súbor dát na základe národnej vzorky, ktorý má potenciál osloviť niektoré z Marksových kritik. Analýzy v Regnerusovej štúdii sú provokatívne, ale zďaleka nie konečné. Tieto veľmi predbežné zistenia by nemali odvádzať pozornosť od skutočného významu tejto štúdie, popis novej sady dát, ktorá ponúka významné výhody (Eggebeen, 2012, s. 777).

Regnerusova štúdia je vedecky prísnejšia ako väčšina ostatných štúdií v tejto oblasti, ale neposkytuje teoretické zdôvodnenie, prečo rozdiely existujú. Či samotné homosexuálne rodičovstvo spôsobuje pozorované rozdiely, sa nedá určiť z jeho analýzy, upozorňuje Osborne (2012). Málo respondentov

žilo spoločne s rodičom a jeho homosexuálnym partnerom a aj to väčšinou len krátkodobo. Negatívne výsledky môžu byť dôsledkom mnohých rôznych rodinných štruktúr, ktoré predchádzali homosexuálnemu vzťahu. Nemožno izolovať účinky rozvodu biologických rodičov, uzatvorenie ďalšieho manželstva, či života len s jedným rodičom. Je tiež celkom možné, že negatívny účinok pochádza výhradne zo stigmy spájanej s homosexuálnymi vzťahmi a právnych zákazov, ktoré bránia párom rovnakého pohlavia vytvárať a udržiavať „normálne“ manželské vzťahy. Deti homosexuálnych rodičov sú citlivou politickou a spoločenskou problematikou sprevádzajúcou homosexuálne vzťahy (Polášková, 2009).

Pretože téma je tak spolitizovaná, vedci musia o to viac pozornosti venovať prezentácii a interpretácii svojich zistení. Výsledky vedeckých štúdií sú často rôznymi zmlancami a legislatívcami napasované na podporu vopred vyprofilovaného ideového konceptu „differences“ alebo „no differences“. Obe štúdie sú excelentným príkladom ako výskum v tejto oblasti môže byť ľahko dezinterpretovaný a prečo bádatelia musia byť veľmi zrozumiteľní v tom, čo štúdia môže a nemôže tvrdiť (Osborne, 2012).

3 Rodová identita a socializácia

„Heterosexuality je v spoločnosti normatívna. Určuje mnohé sociálne normy a hodnoty, sú ňou podložené tradičné sociálne inštitúcie, ako manželstvo a rodina“ (Fafejta, 2004, s. 76). Heterosexuality je vnímaná ako prirodzená, univerzálna, pevne daná a nemenná kategória a samozrejme morálna (Marková, 2012). Existencia rodov, identít a sexualít, ktorá sa neviaže k dvom pohlaviam, je vnímaná ako ohrozenie stability kultúry (Fafejta, 2004). Chápanie rodu sa vyvíja z teoreticko-filozofického pohľadu aj z pohľadu metodologického prístupu. Rod (angl. *gender*) optikou sociálneho konštruktivismu znamená sociálnu diferenciaciu ľudí na kategóriu žien a kategóriu mužov. Pohlavie (angl. *sex*) sa vzťahuje k biologickej danosti žien a mužov. Rod je sociálna, kultúrna a psychologická dimenzia ženskosti a mužskosti (Čerešník, 2011).

Rodová identita, teda to, čo znamená byť v spoločnosti mužom alebo ženou, podlieha zmenám a vývoju. Rodová identita ako sociálna pozícia je určená jednak sociálnymi vzťahmi, jednak predstavami a stereotypmi o rodovo podmienených úlohách (Sill, 2015; Marková, 2012). Rodová identita je tiež vnímaná ako sebaidentifikácia a sebareflexia, vnútorné uvedomovanie a prežívanie rodovej príslušnosti, vnútorná recepcia noriem a stereotypov.

Rod zvyčajne predstavuje sociálnu rolu, ktorá môže zodpovedať biologickému pohlaviu, ale môže byť s ním aj v rozpore. Označuje odlišné postavenie

žien a mužov v sociálnych a mocenských vzťahoch, ktoré nie sú dôsledkom biologických odlišností. Mužom a ženám ako sociálnym kategóriám sa pripisuje iná sociálna hodnota, iný sociálny status, iné pozície, iné pravidlá správania, iné vlastnosti, morálne záväzky, výkon, fyzický vzhľad a odev, poskytujú sa im odlišné možnosti a formy života, pridelujú odlišné úlohy a činnosti, práva a povinnosti.

Sociálny konštruktivizmus nazerá na rod a sexualitu ako sociálnu kategóriu vytvorenú historicky, sociálne a kultúrne, čiže kategóriu premenlivú, a nie „prirodenú“, či večnú. (Bačová, Dudeková, Lengyelová, 2009). Zarážajúcou skutočnosťou je však fakt, že mnohí odborníci nevedia, alebo nechcú pochopiť základný rozdiel medzi rodovou identitou a rovnosťou pohlaví.

3.1 *Biologický existencializmus*

Protipólom je biologický existencializmus, ktorý považuje ženskosť a mužskosť za esencie, za „pravú“ podstatu ľudí, ako niečo, čo je dané prírodou, je nemenné a existuje nezávisle na sociálnych okolnostiach.

Existencializmus odvodzuje rodovú odlišnosť od pohlavnej, telesnej, fyziologickej odlišnosti (Polášková, 2009). Predpokladá, že biologické pohlavie determinuje dôležité črty jedinca, ako aj vzorce správania. S touto dištinkciou je spätá i predstava o existencii typicky mužskej a typicky ženskej sexuality. Podľa existencializmu príčina homosexuality je biologická, spôsobujú ju genetické, hormonálne faktory (Kiczková, Szapuová, 2011).

Sociálni konštruktivisti tvrdia, že homosexualita sa tak môže chápať ako anomália a existencializmus akceptovaním dichotómie heterosexuálny/homosexuálny nesprávne pripúšťa, že heterosexualita je normou a homosexualita je abnormálna a je bázou pre trvalú menšinu (Homosexuality, 2002).

Pojmy pohlavie a rod rozlišuje aj Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v čl. 12 ods. 2: „Základné práva a slobody sa zaručujú na území Slovenskej republiky všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, (...) rod alebo iné postavenie.“ Kľúčovou postavou, ktorá výrazne ovplyvnila myslenie o sexualite je M. Foucault (2003, 1999). Foucault už v roku 1976 analyzuje históriu sexuality od antického Grécka až do modernej doby. Prezентuje, ako hlboko sa môže chápanie sexuality meniť v čase a priestore. Foucault demonštruje názor, že sexualita je sociálnym produktom vytvoreným autoritou a mocou, je dôsledkom historicky špecifických diskurzov a je jednou z najúčinnějších foriem sociálnej regulácie. Táto regulácia sa začína uplatňovať od 19. storočia, keď vzniká kategorizácia sexuálneho správania.

Foucaultove argumenty ovplyvnili gej/lesbické teoretizovanie a najmä queer teóriu (Nedbálková, 2006; Spargo, 1999).

Binárna štruktúra západného myslenia a jeho dichotomických opozícií medzi prírodou a kultúrou, telom a duchom, hmotou a vedomím produkuje neriešiteľné dichotómie, v rámci ktorých dochádza k vylučovaniu, resp. marginalizácii všetkých tých prvkov, ktoré sa nevtesnajú do krajných pólov binárnej schémy (Kiczková, Szapuová, 2011).

V antickom Grécku sa kládol dôraz na rolu v sexuálnom akte a sociálny status, dnešní ľudia chápu samých seba ako heterosexuála, homosexuála, prípadne bisexuála a je veľmi ťažké vykročiť mimo týchto kategórií. „Jednou z najviditeľnejších charakteristík mužskosti je dnes heterosexualita. (...) Mužská identita sa spája s činnosťami ako: zmocniť sa, vziať, vniknúť, ovládať a potvrdiť aj silou, ak je to nevyhnutné. Ženská identita sa spája s činnosťami: byť ovládaná, poslušná, pasívna a poddajná. (...) V tejto optike sa homosexualita, implikujúca ovládanie muža mužom, považuje ak nie za duševnú chorobu, tak aspoň za zmätok v rodovej identite“ (Badinter, 1999, s. 103).

Na základe rodových predstáv sú chlapci a dievčatá v spoločnosti často socializovaní odlišným spôsobom (Sill, 2015). Rodové stereotypy sú postavené na rodovej polarizácii zdôrazňujúcej pohlavné odlišnosti a ich kľúčovú úlohu pri usporiadaní spoločnosti a pohlavne-rodovom systéme inštitucionalizovaných vzorcov rodovej diferenciacie, ktorý zahŕňa najmenej tri navzájom previazané prvky: sociálna konštrukcia dichotómnych rodov založená na biologickom pohlaví, deľba práce na základe pohlavia a spoločenská kontrola nad sexualitou (Čerešník, 2011; Renzetti, Curran, 2003).

3.2 Rodová socializácia

Rodovú socializáciu popisuje rad biologických, sociologických a psychologických teórií. Teória sociálneho učenia predpokladá, že deti sa učia rodovým rolám prostredníctvom pozorovania a modelovania správania rodičov rovnakého pohlavia a tiež napodobňovaním súrodencov, rovesníkov, pedagógov a mediálnych osobností rovnakého pohlavia (Bandura in Čerešník, 2011). Teórii sú vytýkané viaceré problémové body. Výskumy nepotvrdzujú, že deti napodobňujú viac vzory rovnakého pohlavia než vzory pohlavia opačného (Raskin, Israel in Renzetti, Curran, 2003). Pri modelovaní zohráva dôležitejšiu úlohu moc napodobňovanej osoby ako jej pohlavie (Jacklin in Renzetti, Curran, 2003). Dievčatá častejšie napodobňujú mužské vzory ako naopak, čo môže byť spôsobené práve tým, že muži sú vnímaní ako mocnejší než ženy (Golombok, Fivush in Renzetti, Curran, 2003). Deti napodobňujú vzory

rovnakého pohlavia len vtedy, ak sa tieto vzory správajú zodpovedajúco danému rodu. To naznačuje, že deti majú určité vedomie rodu nezávislé na tom, ktoré získavajú modelovaním (Jacklin, Perry, Bussey in Renzetti, Curran, 2003). Kritici vyčítajú teórii najmä to, že socializácia je chápaná ako jednosmerný proces, v ktorom dospelí ako poskytovatelia modelov aktívne formujú deti a deti len pasívne prijímajú socializačné signály (Corsaro, Eder in Renzetti, Curran, 2003).

Teória kognitívneho vývoja predikuje, že učenie sa rodu nie je pasívny proces. Deti hrajú aktívnu rolu pri nadobúdaní usporiadaných poznatkov a presvedčení o rode zo širšieho sociálneho prostredia. Integrujú informácie o rode prichádzajúce od svojej rodiny, rovesníkov a kultúry. Aktívne si utvárajú obraz o tom, čo znamená byť chlapcom alebo dievčaťom. Socializácia v tomto ponímaní predstavuje komplexný proces vzájomných interakcií jednak medzi deťmi a dospelými a jednak medzi deťmi samotnými (Čerešník, 2011; Kiczková, Szapuová, 2011).

Odporcovia adopcie párami rovnakého pohlavia argumentujú, že homosexuálni rodičia neposkytnú svojim deťom primerané rodové roly, čo rezultuje do zlyhania vývoja rodovej identity detí a možnosti, že sa stanú homosexuálmi (Hicks, 2008; Ryan, Bedard, Gertz, 2007; Clarke, Kitzinger, 2005).

V roku 2005 Clarke a Kitzinger (2005) zverejnili svoje výskumné údaje, o ktorých sa vedecká verejnosť nazdávala, že pôjde len o sugestívne a nerelevantné výskumné výsledky. Avšak, keď Ryan, Bedard a Gertz (2007) a následne Hicks (2008) zverejnili svoje výskumné dáta, začala sa otázka rodovej identity rozpracovávať na viacerých vedeckých pracoviskách, odboroch a pod. Obava, že deti rovnako pohlavných rodičov môžu trpieť neadekvátnou rodovou socializáciou je založená na mylnom predpoklade, že tieto deti sú vystavené pôsobeniu dospelých len jedného pohlavia (Goldberg, 2010; Goldberg, Allen, 2007; Clarke, 2002). Podstatou tejto obavy je názor, že rodové roly rodičov súvisia s rozvojom „vhodného“ rodového správania detí, a tým aj s vyššími úrovňami psychologickkej adjustácie.

Na základe teórií o rodovej socializácii Hetherington, Bridges a Insabella (1998) a Sax (2006) sa domnievajú, že absencia rodiča rovnakého pohlavia môže viesť k problematickému vývoju stabilnej rodovej identity dieťaťa a v dôsledku toho aj k väčšej pravdepodobnosti vzniku psychologických problémov. Predpoklad psychickej dysfunkcie je vyšší u chlapcov bez mužského vzoru ako u dievčat bez ženského vzoru. Sax (2006) konštatuje, že v Spojených štátoch narastá epidémia nemotivovaných a neambiciózných chlapcov a jedným z piatich faktorov spôsobujúcich túto epidémiu je nedostatok mužských vzorov. Hoci viacero odborníkov spochybnilo tvrdenie, že chlapci potrebujú otca alebo model mužskej role, aby sa zabránilo psychic-

kým problémom a zmätočnej rodovej identite (napr. Biblarz, Stacey 2010; Sullivan 2004), oponenti plánovaných lesbických rodín stále namietajú, že prítomnosť zainteresovaného mužského vzoru je zásadná pre adekvátny vývoj dieťaťa Rosky (2009).

Goldberg a Allen (2007) analyzovali rozhovor s 30 lesbickými pármí o mužskej role v živote ich detí. Viac ako dve tretiny žien malo obavy, že absencia mužského vzoru by mohla ovplyvniť psychologický well-being ich detí. Na otázku, prečo si myslia, že mužské vzory sú dôležité pre ich deti, niektoré ženy uviedli, že deti by mali byť vystavené pestrej škále ľudí rôznych rodov, sexuálnych orientácií, rás a etník. Heteronormatívny spoločenský tlak bol tiež faktorom u niektorých žien v snahe zapojiť mužskú postavu do života svojich detí.

Hicks (2008) kritizuje teóriu rodových rolí, podľa ktorej korektná socializácia vyžaduje mužský aj ženský model rodovej roly, čo vyžaduje tradičný model rodiny. To neumožňuje iné formy vzťahov a posilňuje heteronormatívne predstavy o tom, ako by ľudia mali žiť a ako by mali byť deti vychovávané. Ďalšie štúdie zistili, že aktivity detí boli menej rodovo diferencované v lesbických rodinách, kde je rodičovská deľba práce viac egalitárna než v heterosexuálnych rodinách s tradičnou deľbou práce. Lesbické matky vytvárali menej rodovo stereotypné fyzické prostredie pre svoje deti a mali menej konzervatívny postoj k rodovému správaniu detí než heterosexuálni rodičia. Zariadenie detských izieb a hračky boli menej stereotypne maskulínne alebo feminínne. Deti rodičov s liberálnejším postojom k rodu a egalitárnejšou deľbou práce boli flexibilnejšie vo vlastných rodových stereotypoch a profesijných aspiráciách (Fulcher, Sutfin, Patterson, 2008; Sutfin et al., 2008).

Rodová identita, hoci sa javí ako duálna – mužská alebo ženská, v skutočnosti môže predstavovať celé spektrum rôznych aspektov mužskosti, ženskosti či ďalších rodových znakov. V západných spoločnostiach sa uvoľňuje sociálny tlak na produkciu rodovo typizovaných ľudí (Čerešník, 2011). „Spoločnosť už nemá o jednoznačne bipolárne rodové identity záujem a rozpúšťa štruktúry, na ktoré sa individua dosiaľ mohli normatívne orientovať“ (Beck in Šmausová, 2004, s. 1).

4 Manželstvo a adopcia homosexuálnym párom

Manželstvo je definované ako zväzok muža a ženy, ktorí sa zaviazali zdieľať svoje životy na každej úrovni svojho bytia (telesnej, emocionálnej, duchovnej) v takom type zväzku, ktorý bude naplnený spoločným plodením a výchovou detí. Komplexná povaha tohto zväzku a jeho prirodzená orientácia na prokreáciu odlišuje manželstvo od iných typov spoločenstiev

a poskytuje bázu pre normy exkluzivity a permanencie manželstva. Uvedená definícia vyjadruje tradičné, snubné chápanie manželstva. Dieťa je závislé na rodičoch. Vyžaduje sústavnú a dlhodobú starostlivosť o výživu, výchovu, zdravie a všestranný vývoj. Potrebuje ochranu, podporu a lásku. Rodina je najvýznamnejšia sociálna skupina, ktorá zásadným spôsobom ovplyvňuje vývoj dieťaťa (Tamášová, 2007). Poskytuje nielen základné poznatky, ale je aj citovým zázemím, zdrojom istoty a bezpečia.

Reziliencia dieťaťa je odvodená od jeho pocitu permanencie, bezpečnosti a bezpodmienečného pripútania (Vágnerová, 2012). Preto moderné spoločnosti vyvinuli manželstvo ako právnu a spoločenskú zmluvu s cieľom zabezpečiť trvalý záväzok rodičov voči sebe navzájom i voči svojim deťom, a tak poskytnúť optimálne prostredie na prosperovanie detí (Perrin, Siegel, 2013).

Ústava Slovenskej republiky definuje manželstvo ako jedinečný zväzok medzi mužom a ženou. Štát manželstvo všestranne chráni a napomáha jeho dobru. „Hlavným účelom manželstva je založenie rodiny a riadna výchova detí“ (Zákon č. 36/2005 Z. z., čl. 1). Manželstvo nemožno uzatvoriť so ženatým mužom alebo s vydatou ženou, medzi predkami a potomkami, ani medzi súrodencami. Manželstvo nemôže uzatvoriť maloletý, osoba pozbavená spôsobilosti na právne úkony, osoba postihnutá duševnou poruchou a osoby rovnakého pohlavia.

Na druhej strane manželstvo, ktoré má plniť dôležitú prokreatívnu a výchovnú úlohu, môžu uzavrieť starí, chorí, umierajúci, fyzicky postihnutí, závislí na alkohole a iných drogách, sociálne neprispôsobiví, negramotní, simplicitní. Dokonca ani história týrania, zneužívania dieťaťa, domáceho násilia alebo inej trestnej činnosti nediskvalifikuje dospelých z občianskeho sobáša. Väčšina gejov a lesbičiek sa stane rodičmi v kontexte predchádzajúceho heterosexuálneho manželstva alebo vzťahu (Tománek, 2015).

Náhradné materstvo slovenská legislatíva neumožňuje. Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine ustanovuje, že matkou dieťaťa je žena, ktorá dieťa porodila. Lesby nemajú prístup ani k asistovanej reprodukcii. Umelé oplodnenie upravuje zastarané opatrenie MZ SSR č. 24/1983 (podzákonný predpis nízkej právnej sily), ktoré pripúšťa umelé oplodnenie len vydatej ženy so súhlasom manžela a len zo zdravotných dôvodov (Tóthová, 2009). Podľa zákona o rodine si osvojiť maloleté dieťa môžu len manželia alebo jeden z manželov, ktorý žije s niektorým z rodičov dieťaťa v manželstve. Páry rovnakého pohlavia si teda spoločne dieťa adoptovať nemôžu. Nemôžu tak urobiť ani v prípade, ak má jeden z partnerov biologické maloleté dieťa. To znamená, že druhý partner si ho nemôže adoptovať a nemôže medzi nimi vzniknúť právny zväzok. Je možnosť osvojiť si dieťa individuálne. Podľa zákona o rodine maloleté dieťa

môže výnimočne osvojiť aj osamelá osoba, ak sú splnené predpoklady, ktoré zákon stanovuje. O osvojení rozhoduje súd. Návrh podáva osvojiteľ. Jednou z podmienok na osvojenie dieťaťa je zapísanie do zoznamu žiadateľov, o čom podľa zákona o sociálnoprávnej ochrane a sociálnej kuratele rozhodujú určené úrady práce, sociálnych vecí a rodiny.

Adopcia podporuje kognitívny a emocionálny vývoj detí osvojených z náhradnej starostlivosti. Lavner, Waterman a Peplau (2012) analyzovali, či tieto pozitívne výsledky dosahujú aj deti adoptované gejmami a lesbami. Štúdia porovnávala kognitívny vývoj a behaviorálne problémy u 82 vysoko rizikových detí adoptovaných z pestúnskej starostlivosti do heterosexuálnych a gejských alebo lesbických rodín (Sill, 2015). Deti v oboch typoch domácností preukázali podobné napredovanie vo vývoji, napriek tomu, že gejskí a lesbickí rodičia vychovávali deti, ktoré mali pred adopciou vyššiu úroveň biologických a environmentálnych rizík.

Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny v roku 2014 zverejnilo údaje o ústavných zariadeniach, v ktorých narastá počet detí s rôznym hendikepom (deti s poruchami správania, deti drogové a inak závislé, deti týrané, pohlavne a inak zneužívané, deti postihnuté a ťažko zdravotne postihnuté, deti s duševnou poruchou, deti staršie ako 10 rokov), ako aj počet viacčlenných súrodeneckých skupín. Tieto deti sú ťažko umiestniteľné v náhradnej rodinnej starostlivosti. Lavner, Waterman a Peplau (2012) zistili, že u gejev a lesbiiek je väčšia pravdepodobnosť adopcie rizikových detí a aj detí odlišného etnického pôvodu. Toto zistenie rozširuje predchádzajúci výskum, ktorý poukazuje na to, že gejskí a lesbickí rodičia si pravdepodobnejšie adoptujú deti so špeciálnymi potrebami a deti rôznych rás (Farr, Forssell, Patterson, 2010; Brodzinsky, Patterson, Vaziri, 2002). Gejovia a lesby sú viac otvorení diverzite vo všetkých formách, a teda sú ochotní vziať deti s vyšším stupňom rizikových faktorov, ako aj deti s rôznym backgroundom, rôznymi etníkmi a rásami (Lavner, Waterman, Peplau, 2012).

Sprostredkovanie osvojenia a pestúnskej starostlivosti je v kompetencii orgánov sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately (Zákon č. 305/2005 Z. z.). Nie je známy počet detí vyrastajúcich s homosexuálnymi rodičmi (Nedbáľková, 2006). Chýbajú informácie, štatistické a výskumné dáta o situácii a problémoch homoparentálnych rodín v praxi, ako aj pri adopcii jednotlivcom s inou sexuálnou orientáciou a v oblasti zverenia dieťaťa do náhradnej rodinnej starostlivosti LGBTI osobám. Výskumy preukázali, že negatívne postoje k adopcii detí rovnako pohlavnými párami prevládajú aj medzi ľuďmi, u ktorých sa predpokladajú liberálne postoje (napr. študenti vysokých škôl, psychológovia, sociálni pracovníci).

5 Stručná empirická sonda skúmanej problematiky

Otázka sexuálnej orientácie a rodovej identity je na Slovensku relatívne novou neprebádanou otázkou, ktorá bola donedávna ignorovaná vo verejnom, ale i vedeckom diskurze a politikách, čo zrejme vyústilo k samotnej propagande LGBTI problematiky.

Cieľom stručnej empirickej sondy bolo zistiť postoje a názory heterosexuálov na socializáciu a adopciu detí pármí rovnakého pohlavia. Závislou premenou bolo právo na adopciu, ktoré sme analyzovali špecifickejšie v závislosti od demografických premenných (pohlavie, vek, politická afilácia, religiozita, vzdelanie ...).

Pracovali sme kvantitatívnou metódou, dotazníkom. Dotazník obsahoval 18 otázok. Prvé tri otázky sa zamerali na vek a pohlavie, vzdelanie, religiozitu a sexuálnu orientáciu. Ďalšie otázky boli zamerané na výchovu v homoparentálnej rodine, na adopciu párom rovnakého pohlavia a na práva osôb rovnakého pohlavia. Dotazník vyplnilo 350 participantov vo veku 18 a viac rokov, pričom 8 dotazníkov bolo vyradených z dôvodu neúplnosti údajov. 91 % participantov sa identifikovalo ako heterosexuáli, 3 % ako homosexuáli a 6 % ako bisexuáli.

Výberový súbor tvorilo teda 342 heterosexuálov, z toho 131 (38,3 %) mužov a 211 (61,7 %) žien. Bohužiaľ, mužov ako respondentov bolo menej preto, lebo viacero dotazníkov od mužov prišlo nesprávne alebo vôbec vyplnených. 53 % respondentov uviedlo vysokoškolské vzdelanie, najmenej boli zastúpení participanti s ukončeným základným vzdelaním (1 %). 45 % boli respondenti vo vekovej kategórii produktívneho veku (31–50 rokov). Najmenej vo vekovej kategórii 65 a viac rokov (4 %). 30 % participantov sa hlásilo ku kresťanstvu (pozn. autora: nedotazovali sme sa na špecifikáciu tej-ktorej cirkvi, i keď viacerí v dotazníku doplnili buď rímskokatolícke 33 %, gréckokatolícke 1 %, evanjelické a. v. 30 %), 6 % k sektám a 30 % k žiadnemu náboženstvu. Z hľadiska politickej orientácie, 25 % participantov sa identifikovalo ako veľmi konzervatívnych/konzervatívnych, 37 % ako veľmi liberálnych / liberálnych a 36 % ako trochu konzervatívnych / trochu liberálnych.

Vyhodnotenie dotazníka prebehlo matematicko-štatistickou metódou (chi-kvadrát).

5.1 Postoje respondentov na socializáciu detí homosexuálnymi pármí

Pri všetkých dotazníkových otázkach, resp. výrokoch sa ukázali signifikantné rozdiely medzi názormi mužov a žien. Celkovo pozitívny postoj (44 %) prevážil nad negatívnym postojom (35 %). Až 21 % respondentov nevedelo

zaujať stanovisko. Podobný výskum demonštrovala aj Sill (2015) vo svojom výskume, ktorý realizovala v roku 2014. Nižšie prezentujeme výsledky našej stručnej empirickej sondy:

- Viac mužov ako žien sa domnievalo, že vyrastanie s rodičmi rovnakého pohlavia má nepriaznivý vplyv na dieťa. 67 % mužov a 49 % žien súhlasilo s výrokom: „Deti, ktoré vyrastajú s lesbickými matkami alebo gejskými otcami, sú častejšie vystavené šikanovaniu ako ostatné deti.“ S výrokom: „Deti vychovávané párami rovnakého pohlavia nemajú adekvátne mužské a ženské vzory potrebné pre ich normálny vývoj“ sa stotožnilo 66 % mužov a 49 % žien.
- 55 % mužov a tretina žien (31 %) súhlasilo s výrokom: „Dieťa homosexuálneho rodiča (rodičov) bude rovnako homosexuálom alebo bude mať zmätok vo svojej sexualite.“
- Najmenej participantov, 31 % mužov a 15 % žien, súhlasilo s výrokom: „V homoparentálnej rodine je zvýšené riziko týrania a sexuálneho zneužívania dieťaťa.“
- 33 % mužov a 54 % žien súhlasilo s výrokom: „Sexuálna orientácia nemá nič spoločné so schopnosťou byť dobrým rodičom.“
- S výrokom: „Deti homosexuálov prospievajú v živote rovnako dobre ako iné deti“ súhlasilo 25 % mužov a 44 % žien.
- S výrokom: „Homosexuálni rodičia (homoparentní) dokážu plne naplniť potreby a záujmy detí“ súhlasilo 39 % mužov a 57 % žien.

5.2 *Postoje respondentov na adopciu detí homosexuálnymi párami*

Právo párov rovnakého pohlavia na adopciu detí celkovo podporilo 32 % participantov, 62 % bolo proti a 6 % nevedelo zaujať stanovisko.

- S výrokom: „Homosexuálne páry by mali mať zákonné právo adoptovať dieťa“ súhlasilo len 22 % mužov a 43 % žien.
- S výrokom: „Právo na adopciu detí by malo byť nezávislé na sexuálnej orientácii“ súhlasilo 25 % mužov a 44 % žien.
- S výrokom: „Homosexuálni ľudia by nemali mať deti, pretože to nie je prirodzené“ súhlasilo 51 % mužov a 39 % žien.

5.3 *Postoje respondentov na tzv. homosexuálne manželstvo*

52 % respondentov podporila právo párov rovnakého pohlavia na manželstvo, 39 % bolo proti a 9 % odpovedalo neviem.

- S výrokom: „Homosexuálne páry by mali mať rovnaké zákonné právo na manželstvo ako heterosexuálne páry“ súhlasilo 40 % mužov a 59 % žien.
- S výrokom: „Manželstvo by malo zostať výlučne zväzkom muža a ženy“ súhlasilo 47 % mužov a 29 % žien.

5.4 Zhrnutie stručnej empirickej sondy

Naším cieľom bolo zistiť názory na adopciu detí párami rovnakého pohlavia vo vzťahu k pohlaviu, veku, vzdelaniu, religiozite a politickej orientácii.

Mužskí participanti ($\chi^2 = 14,17$; $p < 0,001$), starší participanti ($\chi^2 = 20,92$; $p < 0,001$), participanti s nižším vzdelaním ($\chi^2 = 10,17$; $p < 0,05$), religióznejší participanti ($\chi^2 = 41,30$; $p < 0,001$; $\chi^2 = 67,11$; $p < 0,001$; $\chi^2 = 88,71$; $p < 0,001$) a konzervatívnejší participanti ($\chi^2 = 33,26$; $p < 0,001$) zaujali negatívnejší postoj k adopcii detí párami rovnakého pohlavia.

Právo na adopciu a manželstvo podporili vo vyššej miere ženy ako muži. Tiež výchovu detí párami rovnakého pohlavia hodnotili pozitívnejšie ženy ako muži. Výsledky sú konzistentné so štúdiami postojov, ktoré ukazujú, že postoje mužov k lesbám a gejom všeobecne majú tendenciu byť viac negatívne (Tománek, 2015; Hľaďo, 2015; Herek, 2002).

S adopciou súhlasilo 21 % participantov so stredoškolským vzdelaním bez maturity (vrátane základného vzdelania), 35 % so stredoškolským vzdelaním s maturitou a 44 % participantov s vysokoškolským vzdelaním. Podľa ESS je na Slovensku rozdiel v akceptácii homosexuality medzi mladšou a staršou vekovou skupinou 32 %, najväčší zo skúmaných krajín Európy. Vo vekovej skupine 15–39-ročných je 49 % akceptujúcich homosexualitu.

Štatisticky významný údaj bol zreteľný medzi religiozitou a súhlasom/ne-súhlasom na adopciu párom rovnakého pohlavia. Respondenti z cirkví (rímskokatolíckej, gréckokatolíckej, evanjelickej a. v.) dosiahli v podpore adopcie výrazne nižšie skóre (23 %) než participanti, ktorí sa neidentifikovali so žiadnym náboženstvom (77 %). Situácia v Európe je však iná. Podľa údajov ESS v západnej Európe kresťania homosexualitu vo vysokej miere akceptujú (katolíci 80 %, evanjelici 81 %). V názoroch na adopciu sa participanti signifikantne odlišovali aj v závislosti od intenzity živej/neživej religiozity. S adopciou by súhlasilo 75 % úplne nereligióznych, 20 % málo religióznych a 5 % dosť religióznych participantov. Toto hľadisko korešponduje aj s názorom na adopciu detí homosexuálnym rodičom, ktoré sme prezentovali vyššie. Adopciu by podporilo 5 % pravidelne sa zúčastňujúcich, 20 % občas, 30 % pri zvláštnych príležitostiach a 45 % respondentov, ktorí sa vôbec nezúčastňujú na náboženských obradoch. Osobné náboženské presvedčenie

a príslušnosť k náboženstvu sú celosvetovo považované ako typicky silné prediktory postojov k homosexualite.

Čo sa týka politickej orientácie, tak aj tu sa ukázal štatisticky vysoko významný vzťah. S adopciou súhlasilo 53 % liberálnych, 11 % konzervatívnych a 36 % participantov bez vyznania. Na Slovensku, ale aj v Česku práva homosexuálov viac podporujú ľudia hlásiaci sa k pravici (Postoje . . ., 2014; Gyárfášová, 2008). Najvyššia akceptácia je v Severozápadnej Európe, nasledujú bývalé euro-anglo kolónie (Austrália, Kanada, Nový Zéland a USA), Južná Európa, Latinská Amerika, bývalý Východný blok (Sovietsky zväz, Východná a Stredná Európa), Ázia, Afrika a najnižšia akceptácia je vo väčšine moslimských krajín (Smith, Son, Kim, 2014).

6 Diskusia – výzvy, perspektívy

Cieľom štúdie bolo zistiť názory a postoje heterosexuálov na výchovu detí v homoparentálnej rodine a či gejovia a lesby by mali mať rovnaké právo adoptovať dieťa a uzatvoriť manželstvo ako heterosexuálne páry. Ďalším cieľom bolo zistiť rozdiely v postojoch k adopcii na základe stanovených sociodemografických premenných. Porovnanie s výsledkami iných výskumov bolo sťažené, pretože v Slovenskej republike sú štúdie v tejto oblasti veľmi zriedkavé (Sill, 2015; Tománek, 2015).

Analýza názorov a postojov k homoparentálnej rodine bol nevyvážená. 35 % participantov zaujalo pozitívny postoj, 44 % negatívny postoj a 21 % nevedelo zaujať stanovisko. Obavy o blaho detí vyrastajúcich s lesbickými a gejskými rodičmi udávajú aj zahraničné štúdie (Costa et al., 2014; Costa, Pereira, Leal, 2014; Baiocco et al., 2013; Hollekim, Slaatten, Anderssen, 2012; Morse et al., 2008; King, 2001). Na Slovensku štúdie o postojoch ku gejskému a lesbickému rodičovstvu neexistujú (Sill, 2015). Postoje k homosexuálnym rodinám (máme na mysli partnerov, ktorí sa identifikovali ako homosexuáli a vychovávajú deti z predchádzajúceho heterosexuálneho vzťahu alebo formou adopcie) vychádzajú z veľkej časti z postojov ku gejom a lesbám všeobecne ako jednotlivcom, preto na ilustráciu uvedieme údaje Európskej sociálnej sondy o akceptácii homosexuality v slovenskej populácii (Tománek, 2015).

Európska sociálna sonda (ESS) je medzinárodný komparatívny sociálny prieskum, ktorý sa uskutočňuje každé dva roky od roku 2002. Kým mnohé európske krajiny sa stali tolerantnými v postojoch k homosexualite, Slovensko i naďalej zaujíma odmietavé stanovisko tak k homosexuálnym manželstvám, ako i adopciám párom rovnakého pohlavia. Dôvodom, resp. hlavným prediktorom sú často obavy o dobro dieťaťa. Najmä muži ako respondenti

sa obávali, že u detí vychovávaných rodičmi rovnakého pohlavia je väčšia pravdepodobnosť, že budú mať zmätok v sexuálnej orientácii. Muži ako respondenti za skôr zamerali (až v 69 %) na exogénne faktory (kyberšikanovanie, šikanovanie alebo negatívne sociálne reakcie) ako väčšiu hrozbu pre dobro dieťaťa ako samotnú výchovu rodičmi rovnakého pohlavia. Taktiež netreba zabúdať, že deti, ktoré boli vychovávané homosexuálnymi rodičmi, zažívali 2–3-krát častejšiu výmenu rodičov ako deti s heterosexuálnymi rodičmi (Tománek, 2015).

Z údajov ESS vyplýva, že krajiny, v ktorých je najvyššia akceptácia homosexuality, ako Holandsko, Švédsko a Dánsko, boli medzi prvými, ktoré legalizovali homosexuálne partnerstvá a potom aj manželstvo osôb rovnakého pohlavia. Nízka úroveň akceptácie homosexuality je v postsocialistických krajinách východnej Európy, v ktorých nie je právne uznaná žiadna forma spolužitia párov rovnakého pohlavia. V západnej Európe akceptuje homosexualitu 82 % populácie, vo východnej Európe 42 %. Slovensko sa zaraďuje do východnej Európy, dokonca do jej menej tolerantnej polovice. V Českej republike, kde sú registrované partnerstvá uzákonené od roku 2006, akceptovalo homosexualitu 58 % populácie (Exploring..., 2013).

Verejná mienka v Európe je viac naklonená k právam párov rovnakého pohlavia na manželstvo než na adopciu (Hollekim et al., 2012; Ipsos, 2013; Eurobarometer 66, 2007). V roku 2006 v priemere 32 % Európanov si myslelo, že homosexuálne páry by mali mať možnosť adoptovať deti a 44 % súhlasilo, aby boli povolené homosexuálne manželstvá (Eurobarometer 66, 2007). Na Slovensku v roku 2003 podporovalo homosexuálne manželstvo 30 % a adopciu 17 % obyvateľov (Homosexual..., 2003). V roku 2006 manželstvo podporovalo 19 % a adopciu 12 % verejnosti (Eurobarometer 66, 2007). Vyššia podpora práv na manželstvo ako na rodičovstvo pre gejské a lesbické páry môže súvisieť s faktom, že manželstvo a rodenie detí už nie sú tak úzko a vždy prepojené, napr. single, mingle, patchwork rodiny (Tománek, 2015).

Podľa údajov Eurostatu v Európe ubúda sobášov, pribúda počet rozvodov a až 40 % detí sa rodí mimo manželstva. Treba však pragmaticky aj skonštatovať, že doposiaľ sa nerobil riadny výskum, ktorý by sa zameral na príčiny rozvodovosti, na to, či k rozvodom prichádzalo v pároch, ktoré mali konfesijný, či nekonfesijný charakter, či nedochádzalo častejšie k rozvodom u tých heterosexuálnych párov, ktoré pred vstupom do manželstva žili v koabitáciách a pod. (Tománek, 2015).

Zástancovia rovných práv pre homosexuálov kladú dôraz na ľudské práva a princípy demokracie. Odporcovia sa častejšie odvolávajú na náboženstvo a tradíciu, argumentujú právom dieťaťa na tradičnú, normálnu a „prirodze-

nú“ rodinu s dvoma rodičmi opačného pohlavia (Hollekim, Slaatten, Anderssen, 2012). Naše zistenia sú vo všeobecnosti konzistentné s výsledkami výskumov v iných krajinách. Fakt, že názory na rodičovstvo a právo osôb rovnakého pohlavia na adopciu a manželstvo sú vo veľkej miere predikované rovnakými demografickými premennými vrátane religiozity a sociálno-politickej orientácie, je podporovaný skoršími zisteniami (napr. Ipsos, 2013; Hollekim, Slaatten, Anderssen, 2012; Brumbaugh et al., 2008; Gyárfášová, 2008; Morse et al., 2008; Homosexual . . ., 2003).

Záver

V roku 2014 bolo manželstvo v SR ústavne zadefinované ako jedinečný zväzok muža a ženy. Zistenia z nášho výskumu ukazujú rastúcu podporu práv homosexuálov, avšak v rámci krajín EÚ by sa Slovensko s týmto výsledkom umiestnilo na spodných priečkach rebríčka. Z výskumu tiež vyplynulo, že mužské pohlavie, vyšší vek, nižšie vzdelanie a najmä vyššia religiozita a konzervativizmus predikujú negatívne postoje k právam rovnako pohlavných párov na adopciu a manželstvo, ako aj k výchove detí v homoparentálnej rodine.

V posledných desaťročiach aj Slovensko zaznamenalo diverzifikáciu a pluralizáciu foriem rodinného spolužitia. Rodina sa stáva čoraz viac rozmanitejšou, krehkejšou, spornejšou a nejednoznačnou. Politickou otázkou je, ktoré formy spolužitia budú legitimizované, chránené, podporované. Dnes je inštitucionálne privilegované manželstvo.

Domnievame sa, že nielen slovenská, ale celá európska spoločnosť stojí a čelí veľkému problému v oblasti rodiny. Až príliš bezhlavo, bez logickej argumentácie si niektoré štáty a ich predstavitelia a následne aj organizácie (vládne i mimovládne) legalizujú pravidlá spoločného a spoločenského života. Rodičia so skúsenosťami, ale aj mladí rodičia, ktorí prichádzajú so svojimi deťmi pred veľkú scéneriu sveta, sa často nevedia zorientovať v progrese, či dokonca regrese hodnôt nielen v slovenskej spoločnosti. Rodičia majú základné právo korigovať výchovu. Keď zlyhajú v tejto oblasti, vzdelávanie a výchova dospelých, bude len popoluškou a naprávateľkou toho, čo sa pokazilo.

Povzbudzujem rodičov, pedagógov, ako aj deti, mládež, sociálnych pracovníkov, aby sme v ľuďoch vždy predstavovali rodinu ako hniezdo, z ktorého vychádzajú významné osobnosti do všetkých oblastí života. Blahoželám všetkým, ktorí svojím príkladom, hodnotami kreujú novú generáciu pre pluralitnú spoločnosť s vedomím, že sa za ňu nebudú hanbiť.

Literatúra

- ANDERSSSEN, N. ET AL. 2002. Outcomes for Children with Lesbian or Gay Parents: A Review of Studies From 1978 to 2000. *Scandinavian Journal of Psychology*, vol. 43, no. 4, pp. 335–351. ISSN 1467-9450.
- BAČOVÁ, V., DUDEKOVÁ, G., LENGYELOVÁ, T. 2009. Identita a rod. In KILIÁNOVÁ, G., KOWALSKÁ, E., KREKOVÍČOVÁ, E. (Eds.). *My a tí druhí v modernej spoločnosti: konštrukcie a transformácie kolektívnych identít*. Bratislava: Veda, s. 39–108. ISBN 978-80-224-1025-0.
- BADINTER, E. 1999. *XY identita muža*. Bratislava: Aspekt. 211 s. ISBN 80-85549-10-7.
- BAIOCCO, R. ET AL. 2013. Attitudes of Italian Heterosexual Older Adults Towards Lesbian and Gay Parenting. *Sexuality Research and Social Policy*, vol. 10, no. 4, pp. 285–292. ISSN 1868-9884. DOI: <http://dx.doi.org/10.1007/s13178-013-0129-2>.
- BALSAM, K. F. ET AL. 2008. Three-year Follow-up of Same-sex Couples who had Civil Unions in Vermont, Same-sex Couples not in Civil Unions, and Heterosexual Married Couples. *Developmental Psychology*, vol. 44, no. 1, pp. 102–116. ISSN 0012-1649. DOI: <http://dx.doi.org/10.1037/0012-1649.44.1.102>.
- BIBLARZ, T. J., SAVCI, E. 2010. Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Families. *Journal of Marriage and Family*, vol. 72, no. 3, pp. 480–497. ISSN 1741-3737. DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00714.x>.
- BIBLARZ, T. J., STACEY, J. 2010. How Does the Gender of the Parents Matter? *Journal of Marriage and Family*, vol. 72, no. 1, pp. 3–22. ISSN 1741-3737. DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1741-3737.2009.00678.x>.
- BOS, H. M. ET AL. 2008. Same-sex Attraction, Social Relationships, Psychosocial Functioning, and School Performance in Early Adolescence. *Developmental Psychology*, vol. 44, no. 1, pp. 59–68. ISSN 0012-1649. DOI: <http://dx.doi.org/10.1037/0012-1649.44.1.59>.
- BRODZINSKY, D. M., PATTERSON, C. J., VAZIRI, M. 2002. Adoption Agency Perspectives on Lesbian and Gay Prospective Parents: A National Study. *Adoption Quarterly*, vol. 5, no. 3, pp. 5–23. ISSN 1092-6755. DOI: http://dx.doi.org/10.1300/J145v05n03_02.
- BRUMBAUGH, S. M. ET AL. 2008. Attitudes Toward Gay Marriage in States Undergoing Marriage Law Transformation. *Journal of Marriage and Family*, vol. 70, no. 2, pp. 345–359. ISSN 1741-3737. DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1741-3737.2008.00486.x>.
- CLARKE, V. 2002. Sameness and Difference in Research on Lesbian Parenting. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, vol. 12, no. 3, pp. 210–222. ISSN 1099-1298. DOI: <http://dx.doi.org/10.1002/casp.673>.
- CLARKE, V., KITZINGER, C. 2005. We're not Living on Planet Lesbian: Constructions of Male Role Models in Debates about Lesbian Families. *Sexualities*, vol. 8, no. 2, pp. 137–52. ISSN 1363-4607. DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/1363460705050851>.
- COSTA, P. A. ET AL. 2014. University Students' Attitudes Toward Same-Sex Parenting and Gay and Lesbian Rights in Portugal. *Journal of Homosexuality*, vol. 61, no. 12, pp. 1667–1686. ISSN 0091-8369. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/00918369.2014.951253>.

- COSTA, P. A., PEREIRA, H., LEAL, I. 2014. "The Contact Hypothesis" and Attitudes Toward Same-Sex Parenting. *Sexuality Research and Social Policy*, vol. 11, no. 4, pp. 125–136. ISSN 1868-9884. DOI: <http://dx.doi.org/10.1007/s13178-014-0171-8>.
- CROWL, A., AHN, S., BAKER, J. 2008. A Meta-Analysis of Developmental Outcomes for Children of Same-Sex and Heterosexual Parents. *Journal of GLBT Family Studies*, vol. 4, no. 3, pp. 385–407. ISSN 1550-428X. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/15504280802177615>.
- ČEREŠNÍK, M. 2011. *O mužoch a o ženách: psychologický pohľad na problematiku rodu*. Nitra: Pedagogická fakulta UKF v Nitre. 122 s. ISBN 978-80-8094-874-0.
- EGGEBEEN, D. J. 2012. What Can we Learn from Studies of Children Raised by Gay or Lesbian Parents? *Social Science Research*, vol. 41, no. 4, pp. 775–778. ISSN 0049-089X. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.ssresearch.2012.04.008>.
- Eurobarometer 66: Public Opinion in the European Union* [online]. c2007, poslední revize 25. 1. 2016 [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb66/eb66_en.pdf.
- Exploring Public Attitudes, Informing Public Policy: Selected Findings from the First Five Rounds* [online]. c2013, poslední revize 1. 11. 2013 [cit. 2015-02-28]. Dostupné z: http://www.europeansocialsurvey.org/docs/findings/ES1_5_select_findings.pdf.
- FAFEJTA, M. 2004. *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*. Věrovaný: Jan Piszkiwicz. 159 s. ISBN 80-86768-06-6.
- FANEL, J. 2000. *Gay historie*. Praha: Dauphin. 527 s. ISBN 80-7272-010-4.
- FARR, R. H., FORSELL, S. L., PATTERSON, CH. J. 2010. Parenting and Child Development in Adoptive Families: Does Parental Sexual Orientation Matter? *Applied Developmental Science*, vol. 14, no. 3, pp. 164–178. ISSN 1088-8691. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/10888691.2010.500958>.
- FOUCAULT, M. 1999. *Dějiny sexuality I: vůle k věděni*. Praha: Herrmann & synové. 192 s. ISBN 80-238-5090-3.
- FOUCAULT, M. 2003. *Dějiny sexuality II: užívání slastí*. Praha: Herrmann & synové. 338 s. ISBN 80-239-1187-2.
- FOUCAULT, M. 2003. *Dějiny sexuality III: péče o sebe*. Praha: Herrmann & synové. 326 s. ISBN 80-239-1186-4.
- FULCHER, M., SUTFIN, E. L., PATTERSON, CH. J. 2008. Individual Differences in Gender Development: Associations with Parental Sexual Orientation, Attitudes, and Division of Labor. *Sex Roles*, vol. 58, pp. 330–341. ISSN 0360-0025. DOI: <http://dx.doi.org/10.1007/s11199-007-9348-4>.
- GARTRELL, N., BOS, H. N. 2010. US National Longitudinal Lesbian Family Study: Psychological Adjustment of 17-Year-Old Adolescents. *Pediatrics*, vol. 126, no. 1, pp. 128–136. ISSN 0031-4005. DOI: <http://dx.doi.org/10.1542/peds.2009-3153>.
- GOLDBERG, A. E. 2010. *Lesbian and Gay Parents and Their Children: Research on the Family Life Cycle*. Washington, DC: American Psychological Association. 233 p. ISBN 978-1-4338-0536-3.

- GOLDBERG, A. E., ALLEN, K. R. 2007. Imagining Men: Lesbian Mothers' Perceptions of Male Involvement during the Transition to Parenthood. *Journal of Marriage and Family*, vol. 69, no. 2, pp. 352–365. ISSN 1741-3737.
DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1741-3737.2007.00370.x>.
- GOLOMBOK, S. ET AL. 2003. Children with Lesbian Parents: A Community Study. *Developmental Psychology*, vol. 39, no. 1, pp. 20–33. ISSN 0012-1649.
DOI: <http://dx.doi.org/10.1037/0012-1649.39.1.20>.
- GOLOMBOK, S., BADGER, S. 2010. Children Raised in Mother-Headed Families from Infancy: A Follow-up of Children of Lesbian and Single Heterosexual Mothers, at Early Adulthood. *Human Reproduction*, vol. 25, no. 1, pp. 150–157. ISSN 1460-2350.
DOI: <http://dx.doi.org/10.1093/humrep/dep345>.
- GYÁRFÁŠOVÁ, T. 2008. *Postoje verejnosti k ľuďom s neheterosexuálnou orientáciou* [online]. c2008, posledná revízia 22. 7. 2015 [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: https://www.lesba.sk/images/Museion_vyskum_sprava_2008.pdf
- HEREK, G. M. 2002. Gender Gaps in Public Opinion about Lesbian and Gay Men. *Public Opinion Quarterly*, vol. 66, no. 1, pp. 40–66. ISSN 1537-5331.
DOI: <http://dx.doi.org/10.1086/338409>.
- HETHERINGTON, E. M., BRIDGES, M., INSABELLA, G. M. 1998. What matters? What does not? Five Perspectives on the Association Between Marital Transitions and Children's Adjustment. *American Psychologist*, vol. 53, no. 2, pp. 167–184. ISSN 0003-066X.
DOI: <http://dx.doi.org/10.1037/0003-066X.53.2.167>.
- HICKS, S. 2008. Gender Role Models ... ho needs 'em?! *Qualitative Social Work*, vol. 7, no. 1, pp. 43–59. ISSN 1473-3250. DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/1473325007086415>.
- HLAĎO, P. 2015. Postoje univerzitných študentů pedagogicky orientovaných študijných programů k homosexualitě měřené na škále Homosexuality Attitude Scale. *Pedagogická orientace*, roč. 25, č. 3, s. 438–464. ISSN 1211-4669.
DOI: <http://dx.doi.org/10.5817/PedOr2015-3-438>.
- HOLLEKIM, R., SLAATTEN, H., ANDERSSSEN, N. 2012. A Nationwide Study of Norwegian Beliefs about Same-sex Marriage and Lesbian and Gay Parenthood. *Sexuality Research and Social Policy*, vol. 9, no. 1, p. 15–30. ISSN 1868-9884.
DOI: <http://dx.doi.org/10.1007/s13178-011-0049-y>.
- Homosexual Marriage, Child Adoption by Homosexual Couples: Is the Public Ready?* [online]. c2003, posledná revízia 14. 5. 2003 [cit. 2015-02-28]. Dostupné z: http://www.rklambda.at/dokumente/news_2003/News-PA-031015-Gallup-Umfrage-Text.pdf.
- Homosexuality* [online]. c2002, posledná revízia 11. 2. 2011 [cit. 2014-12-12]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/archives/spr2011/entries/homosexuality>.
- Ipsos* [online]. c2013, posledná revízia neuvedená [cit. 2015-02-28]. Dostupné z: <http://www.ipsos-na.com/download/pr.aspx?id=12794>.
- KIČZKOVÁ, Z., SZAPUOVÁ, M. (Eds.). 2011. *Rodové štúdiá: súčasné diskusie, problémy a perspektívy*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. 510 s. ISBN 978-80-223-2934-7.

- KING, B. R. 2001. Ranking of Stigmatization Towards Lesbians and their Children and the Influence of Perceptions of Controllability of Homosexuality. *Journal of Homosexuality*, vol. 41, no. 2, pp. 77–97. ISSN 0091-8369.
DOI: http://dx.doi.org/10.1300/J082v41n02_05.
- LAVNER, J. A., WATERMAN, J., PEPLAU, L. A. 2012. Can Gay and Lesbian Parents Promote Healthy Development in High-risk Children Adopted from Foster Care? *American Journal of Orthopsychiatry*, vol. 82, no. 4, pp. 465–472. ISSN 1939-0025.
DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1939-0025.2012.011176.x>.
- MACCALLUM, F., GOLOMBOK, S. 2004. Children Raised in Fatherless Families from Infancy: A Follow-up of Children of Lesbian and Single Heterosexual Mothers at Early Adolescence. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, vol. 45, no. 8, pp. 1407–1419. ISSN 1469-7610. DOI: <http://dx.doi.org/10.1093/humrep/dep345>.
- MARKOVÁ, D. 2012. *O sexualite, sexuálnej morálke a súčasných partnerských vzťahoch*. Nitra: Garmond. 260 s. ISBN 978-80-89148-76-9.
- MARKS, L. 2012. Same-Sex Parenting and Children's Outcomes: A Closer Examination of the American Psychological Association's Brief on Lesbian and Gay Parenting. *Social Science Research*, vol. 41, no. 4, pp. 735–751. ISSN 0049-089X.
DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.ssresearch.2012.03.006>.
- MORSE, C. N. ET AL. 2008. The Attitudes of Australian Heterosexuals Toward Same-Sex Parents. *Journal of GLBT Family Studies*, vol. 3, no. 4, pp. 425–455. ISSN 1550-428X.
DOI: http://dx.doi.org/10.1300/J461v03n04_04.
- NEDBÁLKOVÁ, K. 2006. *Spoutaná Rozkoš: sociální (re)produkce genderu a sexuality v ženské věznicí*. Praha: Sociologické nakladatelství. 198 s. ISBN 80-86429-65-2.
- OSBORNE, C. 2012. Further Comments on the Papers by Marks and Regnerus. *Social Science Research*, vol. 41, no. 4, pp. 779–783. ISSN 0049-089X.
DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.ssresearch.2012.05.002>.
- PATTERSON, C. J. 2005. Lesbian and Gay Parents and Their Children: Summary of Research Findings. In *Lesbian and Gay Parenting: A Resource for Psychologists*. 2nd edition. Washington, DC: American Psychological Association.
- PATTERSON, C. J. 2006. Children of Lesbian and Gay Parents. *Current Directions in Psychological Science*, vol. 15, no. 5, pp. 241–244. ISSN 0963-7214.
DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-8721.2006.00444.x>.
- PAWELSKI, J. G. ET AL. 2006. The Effects of Marriage, Civil Union, and Domestic Partnership Laws on the Health and Well-being of Children. *Pediatrics*, vol. 118, no. 1, pp. 349–364. ISSN 0031-4005. DOI: <http://dx.doi.org/10.1542/peds.2006-1279>.
- PERRIN, E. C. 2002. *Sexual Orientation in Child and Adolescent Health Care*. New York: Springer Science + Business Media. 182 p. ISBN 978-0-306-47643-3.
- PERRIN, E. C., SIEGEL, B. S. 2013. Promoting the Well-being of Children Whose Parents Are Gay or Lesbian. *Pediatrics*, vol. 131, pp. 827–830. ISSN 0031-4005.
DOI: <http://dx.doi.org/10.1542/peds.2013-0377>.
- POLÁŠKOVÁ, E. 2009. *Plánovaná lesbická rodina: klíčové aspekty přechodu k rodičovství*. Brno: Masarykova univerzita. 250 s. ISBN 978-80-210-5013-6.

- Postoje verejnosti k právam homosexuálov – červen 2014* [online]. c2014, posledná revízia 11. 7. 2014 [cit. 2015-02-28]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7261/f3/ov140711b.pdf.
- REGNERUS, M. 2012. How Different are the Adult Children of Parents Who Have Same-Sex Relationships? Findings from the New Family Structures Study. *Social Science Research*, vol. 41, no. 4, pp. 752–770. ISSN 0049-089X. DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/10.1016/j.ssresearch.2012.03.009>.
- RENZETTI, C. M., CURRAN D. J. 2003. *Ženy, muži a spoločnosť*. Praha: Karolinum. 642 s. ISBN 80-246-0525-2.
- ROSENFELD, M. J. 2010. Nontraditional Families and Childhood Progress Through School. *Demography*, vol. 47, no. 3, pp. 755–775. ISSN 0070-3370. DOI: <http://dx.doi.org/10.1353/dem.0.0112>.
- ROSKY, C. J. 2009. Like Father, like Son: Homosexuality, Parenthood, and the Gender of Homophobia. *Yale Journal of Law and Feminism*, vol. 20, pp. 257–355. ISSN 1043-9366.
- RYAN, S. D., BEDARD, L. E., GERTZ, M. 2007. The Influence of Gender on the Placement of Children with Gay or Lesbian Adoptive Parents. *Journal of GLBT Family Studies*, vol. 3, no. 1, pp. 15–34. ISSN 1550-428X. DOI: http://dx.doi.org/10.1300/J461v03n01_02.
- SAX, L. 2006. *Why Gender Matters: What Parents and Teachers Need to Know about the Emerging Science of Sex Differences*. New York: Broadway Books. 322 p. ISBN 978-0-7679-1625-7.
- SILL, K. 2015. *Postoje heterosexuálov k socializácii a adopcii detí páriami rovnakého pohlavia: diplomová práca*. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety v Bratislave. 71 s.
- SMITH, T. W., SON, J., KIM, J. 2014. *Public Attitudes Towards Homosexuality and Gay Rights across Time and Countries* [online]. c2014, posledná revízia 7. 2. 2015 [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: <http://williamsinstitute.law.ucla.edu/wp-content/uploads/public-attitudes-nov-2014.pdf>.
- SPARGO, T. 1999. *Foucault and Queer Theory*. New York: Totem Books. 80 p. ISBN 978-1-8404-6092-6.
- SPENCER, C. 1999. *Dejiny homosexuality*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovart. 296 s. ISBN 80-7145-302-1.
- STACEY, J., BIBLARZ T. J. 2001. (How) Does the Sexual Orientation of Parents Matter? *American Sociological Review*, vol. 66, no. 2, pp. 159–183. ISSN 0003-1224.
- SULLIVAN, M. 2004. *The Family of Woman: Lesbian Mothers, their Children, and the Undoing of Gender*. Berkeley: University of California Press. 323 p. ISBN 978-0-520-23964-7.
- SUTFIN, E. L. ET AL. 2008. How Lesbian and Heterosexual Parents Convey Attitudes about Gender to their Children: The Role of Gendered Environments. *Sex Roles*, vol. 58, no. 7–8, pp. 501–513. ISSN 0360-0025. DOI: <http://dx.doi.org/10.1007/s11199-007-9368-0>.
- ŠMAUSOVÁ, G. 2004. Normatívna heterosexuálna bez nátlaku k prokreácii? *Gender, rovné príležitosti, výzkum*, roč. 5, č. 2–3, s. 1–4. ISSN 1213-0028.

- TAMÁŠOVÁ, V. 2007. *Teória a prax rodinnej edukácie*. Ivanka pri Dunaji: Axima. 210 s. ISBN 978-80-969178-3-9.
- TASKER, F. 2005. Lesbian Mothers, Gay Fathers, and their Children: A Review. *Developmental and Behavioral Pediatrics*, vol. 26, no. 3, pp. 224–240. ISSN 0196-206X. DOI: <http://dx.doi.org/10.1097/00004703-200506000-00012>.
- TOMÁNEK, P. 2015. *Rodina – výchova – spoločnosť: výzvy a perspektívy*. Brno: Tribun. 406 s. ISBN 978-80-263-0775-4.
- TÓTHOVÁ, L. 2009. *Právo na reprodukciu – právna úprava asistovanej reprodukcie* [online]. c2009, posledná revízia 6. 9. 2009 [cit. 2014-12-28]. Dostupné z: <http://www.pravo-medicina.sk/aktuality/22/pravo-na-reprodukciu-pravna-uprava-asistovanej-reprodukcie>.
- VÁGNEROVÁ, M. 2012. *Vývojová psychologie: detskí a dospievajúci*. 2. doplnené a přepracované vydání. Praha: Karolinum. 531 s. ISBN 978-80-246-2153-1.
- VANFRAUSSEN, K., PONJAERT-KRISTOFFERSEN, I., BREWAEYS, A. 2003. Family Functioning in Lesbian Families Created by Donor Insemination. *American Journal of Orthopsychiatry*, vol. 73, no. 1, pp. 78–90. ISSN 1939-0025. DOI: <http://dx.doi.org/10.1037/0002-9432.73.1.78>
- WAINRIGHT, J. L., PATTERSON, C. J. 2006. Delinquency, Victimization, and Substance Use Among Adolescents with Female Same-sex Parents. *Journal of Family Psychology*, vol. 20, no. 3, pp. 526–530. ISSN 0893-3200. DOI: <http://dx.doi.org/10.1037/0893-3200.20.3.526>.
- WAINRIGHT, J. L., PATTERSON, C. J. 2008. Peer Relations Among Adolescents with Female Same-sex Parents. *Developmental Psychology*, vol. 44, no. 1, pp. 117–126. ISSN 0012-1649. DOI: <http://dx.doi.org/10.1037/0012-1649.44.1.117>.
- WAINRIGHT, J. L., RUSSEL, S. T., PATTERSON, C. J. 2004. Psychosocial Adjustment, School Outcomes, and Romantic Relationships of Adolescents with Same-sex Parents. *Child Development*, vol. 75, no. 6, pp. 1886–1898. ISSN 1467-8624. DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-8624.2004.00823.x>.
- Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele. *Zbierka zákonov*, 2009, čiastka 13, s. 426–473.
- Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov. *Zbierka zákonov*, 2005, čiastka 20, s. 270–292.

Autor

doc. PaedDr. PhDr. ThDr. Pavol Tománek, PhD., Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave, námestie I. mája 1, 810 00 Bratislava, Slovenská republika, e-mail: fam.tomanek@gmail.com